

УДК 787.61:7.071.1(8)

Станіслав ЖОВНІР,
orcid.org/0000-0002-9641-8799
аспірант, асистент кафедри музичної
україністики та народно-інструментального мистецтва
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) szhovnir@gmail.com

ТВОРЧІСТЬ АГУСТИНА БАРРІОСА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ГІТАРНОГО МИСТЕЦТВА

У статті проаналізовано творчий вплив видатного парагвайського гітариста-віртуоза та композитора творів для гітари Агустина Барріоса Мангорі на сучасну гітарну творчість і виконавство. Висвітлена роль А. Барріоса в популяризації гітари як концертного інструмента, проведений аналіз методу і виконавського стилю, творчого доробку гітариста-композитора та його ролі в сучасному гітарному мистецтві для розкриття та розширення можливостей гітари. Показано значення творів композитора для вдосконалення майстерності гітаристів-професіоналів.

Ключові слова: Агустин Барріос, гітара, виконавство, композиторська творчість, класична музика, латиноамериканська музика.

Stanislav ZHOVNIR,
orcid.org/0000-0002-9641-8799
Postgraduate Student, Assistant of the Department of Music
Ukrainian Studies and Folk-instrumental Art,
Precarpathian National University named after V. Stefanyk
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) szhovnir@gmail.com

THE WORKS OF AGUSTIN BARRIOS IN THE CONTEXT OF MODERN GUITAR ART

The creative influence of the outstanding Paraguayan virtuoso guitarist and composer for the guitar Agustin Barrios Mangore on contemporary guitar works and performing in the context of studying the work of Latin American composers for the guitar as part of Latin American music, the necessity of which is conditioned by the objective need to expand knowledge of the world musical culture is analyzed in article. In the period of comprehension of the national heritage, as system phenomenon and when the peoples of the world realize their cultural commonality the comparative study of the national traditions of art that enrich global art acquires special significance. The study of the influence of ethnic traditions on the development of classical art and the influence of classical art both on the overall development of mankind and on the formation of new traditions in art is of great relevance. The relevance of the article is due to the fact that the contribution of the Latin American music to world music has not yet been adequately assessed. A holistic and historically traceable conception of the works of the Latin American composers for the guitar in Ukrainian-language scientific works is not available today, although their work has already confidently won favor with both guitarists and listeners. Information about the works of the Latin American composers, including the works for the guitar, are introduced into the scientific circulation in most of the Russian-speaking, English-speaking and Hispanic sources for the first time. The article highlights the role of one of the brightest representatives of Latin American composers for the guitar A. Barrios in popularizing the guitar as a concert instrument, an analysis of the method and performing style, the creativity of the guitarist-composer and his role in modern guitar art for uncovering and expanding the possibilities of the guitar. The article highlights the role of one of the most prominent representatives of Latin American composers for guitar (A. Barrios) in the popularization of guitar as a concert instrument, the method and performing style, creativity of the guitarist-composer and his role in modern guitar art for the disclosure and expansion of guitar capabilities are analyzed. His revolutionary innovations to the technique of the game, the influence of his creativity on the formation of a modern guitar performance repertoire are also analyzed. The value of the composer's works to improve the skills of professional guitarists is shown, the examples of contemporary performance of the works of Agustin Barrios are given. The research of creativity of A. Barrios is based on the analysis of the electronic portal V. and S. Tatrovsky "Guitarists and composers" and on the scientific works of U. Machneva and V. Rodionov.

Key words: Agustin Barrios, guitar, performance, composer's works, classical music, Latin American music.

Постановка проблеми. Латиноамериканська музика, зокрема музика для гітари (ісп. *musica latinoamericana*), – узагальнена назва музичних стилів і жанрів країн Латинської Америки, а також музика вихідців із цих країн. Музична культура Латинської Америки історично сформувалася на

базі американського (індіанського), європейського (насамперед іспанського і португальського) та африканського джерел. Значення і вплив кожного з них по-різному проявилися в різних районах континенту – залежно від рівня індіанської культури, наявності та чисельності афроамериканського

населення, зв'язків даного регіону з метрополією та особливостей його економічного, політичного життя і культурного розвитку, а також інших причин історичного характеру. Водночас ці три генетичні джерела чітко простежуються і в структурі сучасної народної музики Латинської Америки, в якій можна вирізнити музику індіанську, креольську й афроамериканську з низкою проміжних (перехідних) «прошарків».

Музична культура Латинської Америки – складне явище, актуальність вивчення якого зумовлена потребою розширення знань про світову музичну культуру. Варто визнати, що внесок латиноамериканської музики у світову творчість ще не достатньо оцінено. Цілісного, історично простеженого уявлення про творчість латиноамериканських композиторів для гітари сьогодні немає, хоча їхні здобутки вже впевнено завоювали прихильність як виконавців-гітаристів, так і слухачів. Не менш значним і важливим є введення до наукового обігу відомостей та аналізу творчості композиторів, що репрезентують Латинську Америку. Один із найяскравіших представників латиноамериканських композиторів для гітари – Агустин Барріос.

Аналіз досліджень. Латиноамериканська музика, на жаль, майже не представлена в українських наукових дослідженнях. Найповніший її аналіз здійснили російські науковці В. Конен, І. Кряжева, П. Пічугін – у загальних вимірах. Загальні тенденції розвитку латиноамериканської музики простежені авторами колективної монографії «Музыка стран Латинской Америки» та ін. Творчість Агустина Барріоса розглянуто в роботах У. Мачневої, В. Родіонова, у проєкті В. і С. Тавровських «Гітаристи та композитори», а також у дослідженнях англійських та іспаномовних авторів: Д. Рассела, С. Годой, Л. Шаран, С. Річарда й ін.

Мета статті – розгляд композиторського та виконавського внеску Агустина Барріоса в гітарне мистецтво, аналіз його революційних нововведень до техніки гри, показ впливу творчого доробку композитора на формування сучасного гітарного виконавського репертуару.

Виклад основного матеріалу. Гітара завоювала велику популярність в Європі та була завезена в країни Північної і Південної Америки. У ХХ ст. гітара, так би мовити, завершила кругосвітню подорож – і повернулася з Нового Світу до Старого. І першим, хто приніс гітару до Європи, збагативши її новими, притаманними Латинській Америці, фарбами, новою технікою та численними чудовими творами, був Агустин Піо Барріос (народився 5 травня 1885 р., Парагвай, помер 7 серпня 1944 р., Сан-Сальвадор) – найвидатніший гітарист-віртуоз

і композитор першої половини ХХ ст. Перший латиноамериканський композитор-гітарист, що став відомим у Європі та здобув світове визнання. Він серед перших почав записуватися на музичних студіях. У цих записах А. Барріос показав себе як чудовий інтерпретатор не тільки власних творів, але й академічних. У числі його досягнень було те, що він першим виконав на гітарі всі твори Й. Баха для лютні.

Як виконавець він практично розширив можливість гітари, створив новий вид музики для гітари соло в рамках функціональної гармонії. Це можна побачити в записах його «Парагвайського танцю» або “Unsueno dela Floresta” (Мачнева, 2006). Музика А. Барріоса значною мірою розвинула техніку гри на гітарі та вивела її на більш високий рівень. Його етюди тремоло (“Un Sueno en la Floresta”, “Contemplacion” та “Una Limosnaporel Amor de Dios”) розвивають цю техніку ще більше порівняно, наприклад, зі «Спогадами про Альгамбру» Ф. Таррегі. Використання середнього та басового звучання тремоло в А. Барріоса дуже поліфонічне. Гра великим пальцем – це не просто гармонійний акомпанемент до мелодії тремоло, це майже завжди контрмелодія з виразним відчуттям кожної струни.

Загальний підхід до виконання мелодії на гітарі – це гра в басовому регістрі з дискантовим акомпанементом. Найбільш відомий приклад такого підходу – Прелюдія №1 Е. Вілла-Лобоса. А. Барріос використовував цю техніку в значно більш складному варіанті, ніж будь-хто інший до чи після нього. Це видно в його повільних романсах “Confesion”, “Imitacional Violoncello” та “Oracionpor Todos”.

У майстерно використаній техніці арпеджіо (Концертний етюд, “Las Abejas”, “Allegro Solemne” із “La Catedral”) були отримані унікальні ефекти, нечувані раніше. А. Барріос чудово володів музичною формою, навіть коли писав невеликі твори в одному темпі.

А. Барріос був новатором – він використовував металеві дискантові струни, але придумав, як приглушити металевий призвук – підкладав під струни коло нижнього поріжка шматочки гутаперчі. Вібрація струн була достатньою, щоб звук не сприймався як металевий. Так було зроблено більшість записів майстра (Болдирев, <http://boldyrev.net>). Можливо, це було зумовлено тим, що клімат, в якому жив А. Барріос, не дозволяв довго зберігати в належному стані жильні струни, що дуже ненадійні навіть у помірному кліматі. А. Сеговії, наприклад, приписують вислів про те, що перша струна під час концерту неминуче рветься. До того ж якісні

жилльні струни на той час було досить нелегко придбати. А струни нейлонові з'явилися вже після смерті гітариста-композитора, наприкінці 40-х рр. ХХ ст.

А. Барріос не був схожий на сучасників і у виборі концертних майданчиків – він виступав не тільки у великих залах, але й у маленьких населених пунктах глухої провінції, де виконував репертуар від Й. С. Баха до популярної фольклорної музики.

Якщо А. Барріоса як гітариста-віртуоза публіка сприймала миттєво, то як композитора та новатора його почали визнавати тільки через 50 років після смерті.

Агустина Барріоса називають Шопеном гітари. Як і Ф. Шопен для фортепіано, А. Барріос усе життя писав тільки для гітари, досягнувши в цій області значних висот. Численні твори композитора становлять не тільки велику естетичну цінність, але й складник технічного й художнього вдосконалення виконавця, незважаючи на те, що сучасний рівень гітарної школи доволі високий. Можливо, саме тому музика А. Барріоса звучить і в концертних залах, і в межах фестивалівних програм, і у вигляді обов'язкових творів на міжнародних конкурсах гітаристів.

Протягом 1912–1928 рр. А. Барріос записав більшу частину своїх грамзаписів на платівки (78 обертів на хвилину). Більшість записів зроблено на фірмі «Одеон», але були також записи на студіях із марками «Америка», «Аргігас» і «Атланта». А. Барріос був першим академічним гітаристом, який записав свою музику на платівки (він розпочав цю діяльність через деякий час після свого першого приїзду до Буенос-Айреса 1910 р.). У наш час ці записи оцифровані та перевидані 2010 р. на диску «Агустин Барріос. Повне зібрання музики для гітари соло» (“Agustin Barrios. The Complete Guitar Recordings. 1913–1942”) фірмою “Brilliant Classics”.

Більше ста його творів для гітари вийшли у видавництвах “Zanibon” (Падуя), “Union Musical Espanola” («Іспанський музичний союз»), “Belwin Mills” (Нью-Йорк) і в японському видавництві (повне зібрання творів).

В А. Барріоса були терпіння і талант записувати складні та важкі для виконання класичні твори для гітари в епоху, коли з'явилася можливість випускати грамплатівки. Він також виконував і сучасну музику (таку, наприклад, як популярна чилійська мелодія «Ай-ай-ай» або навіть відоміша кубинська «Голубка»). Багатьом іншим гітаристам-віртуозам, сучасникам А. Барріоса з Ріо-де-ла-Плата, не випала можливість зробити це, і тому немає записів таких прославлених гітаристів, як Хуліо Сагре-

рас, Антоніо Сінополі або Домінго Пратт (Гитараревю № 1, 1995).

А. Барріос створив новий різновид музики для гітари-соло. Він діяв у межах функціональної гармонії, його творча здатність і глибоке знання гітари дозволили йому розвинути вид музичного твору, для якого використовується 6 струн і 19 ладів (іноді 20! – С. Ж.), чого ніхто до нього не досягав.

Музика, яку записав А. Барріос, об'єднана загальним стилем. У його межах є три основні напрями:

1. Популярна, або «салонна» тогочасна музика. У цьому жанрі написані такі твори, як: “Juntoatu Corazon”, “Don Perez Freire”, “Sarita”, «Парагвайський марш», «Весняний вальс», Мазурка, Танго № 2 та ін.

2. Латиноамериканські фольклорні твори. Наприклад: «Парагвайський танець», «Танець гуарані», “Cueca”, “Maxixe”, “Aconquija”, “Choroda Saudade”, “London Carape”, “Airede Zamba” з Аргентини та “Caazara” – популярна пісня на батьківщині А. Барріоса, у Парагваї, “Tha CheValle” та ін.

3. Класичні та романтичні твори академічного напрямку. У цю категорію входять сюїта “La Catedral”, Мазурка апасіоната, прелюдії, етюдів, “Las Abejas”, етюдів тремоло, тарантела, “Medallion Antigay”, Вальс № 3, Вальс № 4, “Madrigal Gavota”, “Sueño en la Floresta”, тарантелла, “Contemplacion”, менует “In A, Confesion” та «Романс з імітацією віолончелі». Сюди також належать твори європейських класиків: Бурре із 3-ї віолончельної сюїти Й. С. Баха, менует Л. Бетховена, “Traumerei” Р. Шумана, Менует Ф. Сора та «Арабське каприччіо» Ф. Таррегі.

Особлива його роль у популяризації гітари та гітарної творчості полягає ще й у тому, що під час гастролей Латинською Америкою А. Барріос не обмежувався тільки столицями та великими містами. Він ніс музику до найвіддаленіших куточків, даючи змогу слухачам почути не тільки фольклор, але й безсмертну класику. Бажання вести концертну діяльність не полишало А. Барріоса, і в усіх його творах живе піднесення, вони щиро відкриті слухачеві (Родіонов, 2013).

Мабуть, найвідоміша п'єса А. Барріоса – «Собор» (“La Cathedral”). Це одне з яскравих втілень релігійного духу і віри у Творця світу. Імовірно, на створення цього шедевра А. Барріоса надихнуло відвідування Собору Святого Йосипа в Монтевідео, столиці Уругваю. Цим твором композитор переступив створив справді релігійну музику.

Прелюдія сумна: безпорадна людська душа волає до Спасителя. Ця частина написана майже на

два десятиріччя пізніше за інші, вона чудово передає образ високих веж Собору, прозоре звучання дзвонів, що летять у спокійне синє небо.

Анданте сповнене скорботи: людину обтяжує тлінне земне існування. Композитор відтворив тут відзвук органа, на якому органіст у Соборі грав Й. С. Баха.

Алегро урочисте і водночас радісне: Бог дав людям надію на вічне життя. На звучання шістнадцятих накладається символічний і урочистий дзвін Собору як відхід від метушні буденності.

«Собор» А. Барріоса містить цікаву форматворчу деталь: відносно невеликі за розміром перші п'єси та швидка технічна, завершальна частина, що за часом звучання перевершує Прелюдію й Анданте.

Остання з його композицій – «Останнє тремоло». Цей твір – перлина майстерності композиторського стилю А. Барріоса.

Написана у вигляді п'єси-тремоло, композиція нагадує концертний етюд. Насправді в ній, як і в інших творах, мелодія сопранового голосу – поліфонічна, вона переключається, веде свою лінію в дуеті з нижнім голосом. «Una Limosna por el Amor de Dios» – навіть саму назву перекладають у різних варіантах «Останнє тремоло», «Освідчення в любові до Бога», «Хвала милості Божій». Але сам А. Барріос називав її «Милістю в ім'я любові до Бога». Звернення до Бога в низхідному, благаючому зітханні перших же нот верхнього голосу. І розпочалася покірлива пісня-молитва, підтримана початковим мотивом, що звучить у нижньому голосі.

Заключні такти прекрасного тремоло знов ведуть погляд у чистоту небес, до Бога. Надія на краще звучить у завершальній, мажорній частині. Надія на те, що життя, віддане служінню мистецтву, людям, не було марним. Надія та віра в гуманізм і добро, що були девізом Агустина Барріоса Мангорі протягом усього його яскравого творчого життя благородного Трубадура гітари (Мачнева, 2006).

Багатьом академічним гітаристам сьогодні добре відоме ім'я Агустина Барріоса. Його музику грають як гітаристи-аматори, так і професіонали. Є навіть думка, що руки А. Барріоса мали свої фізіологічні особливості, завдяки яким він справлявся із численними технічними труднощами під час гри на гітарі. Це дозволяло йому концентруватися на вирішенні музично-естетичних завдань у виконанні. І це ж може бути причиною того, що його твори технічно складні.

Сполучення цих двох якостей дає можливість оцінювати майстерність гітаристів за їхнім вико-

нанням музики А. Барріоса. Напевне, саме тому ми можемо слухати музику цього композитора в конкурсних програмах. Значний внесок А. Барріоса в розвиток гітарної музики підтверджений щонайменше у двох міжнародних конкурсах його імені – у Парагваї й Італії, а також у багатьох міжнародних інтернет-конкурсах. Безліч прихильників у всьому світі створюють під його іменем інтернет-форуми для обговорення техніки виконання авторських творів.

Відомий гітарист та композитор Лео Брауер так говорив про А. Барріоса-композитора: «А. Барріос – це нове відкриття в основному репертуарі гітари. Він заповнив той розрив у мистецтві, який ніколи не заповнювався романтиками. Він вніс у гармонічну мову XIX ст. новаторство, яке могло бути досягнуте в більш пізній проміжок часу, «поза межами періоду» (Мачнева, 2006).

Серед видатних гітаристів – виконавців творів Агустина Барріоса можна назвати декілька імен: Джон Вільямс (John Williams) (1941 р.) – британський класичний гітарист; Сезар Амаро (César Nicanor Amaro Carlevaro) (1948–2012 рр.), Монтевідео, уругвайський віртуоз; Девід Рассел (David Russell) (1953 р.), Глазго, Шотландія, видатний гітарист-віртуоз; Шерон Ісбін (Sharon Isbin) (1956 р.), Мінесота, США, учениця Андреса Сеговії; Енно Воорнорст (Enno Voorhorst) (1962 р.), Гаага, Нідерланди; Берта Рохас (Berta Rojas) (1966 р.), Асунсьйон, Парагвай, гітаристка-віртуоз; Антігоні Гоні (Antigoni Goni) (1969 р.), Афіни, Греція, греко-американська гітаристка; Деніс Азабагіч (Denis Azabagic) (1972 р.), Тузла, Боснія та Герцеговина; Ана Відович (Ana Vidović) (1980 р.), Карловац, Хорватія, хорватська віртуозна гітаристка; Андреа Де Вітіс (Andrea De Vitis) (1985 р.), Рим, Італія, гітарист-віртуоз; Марко Топчій (1991 р.), Київ, Україна, молодий український віртуоз.

Висновки. Отже, можна впевнено сказати, що творчість А. Барріоса є органічним злиттям технічної віртуозності й мелодійної виразності. Його оригінальні мелодії поєднані з багатством гармонії і сформували оригінальну нішу репертуару класичної гітари – подібно до музики Ф. Шопена для фортепіано. А. Барріос на своєму інструменті досяг гармонійного злиття техніки, музичності і виразності, яких ніколи не було в історії гітари. Його твори виконують гітаристи нового покоління, своїми відгуками про композитора вони підтверджують значення його спадщини, вважаючи його музику дуже важливою для еволюції гітарного мистецтва.

Твори Агустина Барріоса істотно впливають на розвиток культури гітарного виконавства, дають класичному гітаристові можливість вдосконалити свої вміння, відшліфувати техніку та показати інструмент

у всій його багатогранності. Ім'я А. Барріоса по праву посідає своє місце поряд з такими іменами, як Мілан, Нарваес, Доуленд, Вайс, Корбетта, Сор, Джуліані і Таррега, як ім'я одного з справжніх геніїв гітари.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мангоре Барріос Агустин (Agustin Pio Barrios) // Офіційний сайт Н. Болдирева. URL: http://boldyrev.net/guitarclass/st_barrios.htm.
2. Барріос Агустин. Біографія. Гитаристы и композиторы: проект / В. Тавровский, С. Тавровский, 2001–2015. URL: <http://www.abc-guitar.narod.ru/pages/barrios.htm>.
3. Відович А. Біографія. URL: <http://www.anavidovic.com/html/biography.html>.
4. Вітіс Андреа де // веб-сайт Міжнародного конкурсу-фестивалю виконавців на класичній гітарі ім. А. К. Фраучі. URL: <http://alexanderfrauchi.com/de-vitis/>.
5. Антігоні Гоні. Біографія. Гитаристы и композиторы: проект URL: <http://www.abc-guitar.narod.ru/pages/goni.htm>.
6. Рохас Берта. Біографія. URL: <http://www.bertarojas.com/en/biografia.php>.
7. Гитара-ревью № 1. 1995. Роскомпечать, 1995.
8. Рассел Девід. Гітарний журнал: енциклопедія. URL: <http://guitarmag.net/wiki/index.php?title=%D0%A0%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%B5%D0%BB,%D0%94%D1%8D%D0%B2%D0%B8%D0%B4>.
9. Азабагіч Деніс // веб-сайт Міжнародного конкурсу-фестивалю виконавців на класичній гітарі ім. А. К. Фраучі. URL: <http://alexanderfrauchi.com/azabagic/>.
10. Вільямс Джон. Біографія. Гитаристы и композиторы: проект. URL: <http://www.abc-guitar.narod.ru/pages/williams2.htm>.
11. Воорнорст Енно. Біографія. URL: <http://www.ennovoorhorst.com/biografie>.
12. Мачнева У. Агустин Барріос. «Милость во имя Господне». URL: http://abateguitar.narod.ru/A_g_article8.htm.
13. Родионов В. Гитара в музыке XX в. 2013. URL: <http://www.proza.ru/>.
14. Амаро Сезар. Класичні гітаристи Уругваю. César Amaro // Wikipedia. URL: https://es.wikipedia.org/wiki/C%C3%A9sar_Amaro.
15. Трофимова А. Золотой запас слушают стоя. Газета 2000. 2014. № 40 (716).
16. Ісбін Шарон. Біографія. URL: <http://www.sharonisbin.com/biography.html>.

REFERENCES

1. Ahustin Barrios Manhore (Agustin Pio Barrios) – Ofitsiynny sayt N. Boldyryeva [official website of N. Boldyryev]. http://boldyrev.net/guitarclass/st_barrios.htm. [in Russian]
2. Ahustin Barrios. Biohrafija – Proekt “Hytarysty y Kompozytory” [Agustin Pio Barrios. Biography – project “guitarists and composers”]. Tavrovskye V. V. y S. V., 2001–2015: <http://www.abc-guitar.narod.ru/pages/barrios.html>. [in Russian]
3. Ana Vidovych. Biohrafija [Ana Vidovich Biography]. <http://www.anavidovic.com/html/biography.html>. [in English]
4. Andreade Vitis. WEB-sajt Mizhnarodnoho konkursu-festyvalyu vykonavtsiv na klasychniy hitariim. A. K. Frauchi [web site of the international competition-festival of performers on the classical guitar named after A. Frauchi]. <http://alexanderfrauchi.com/de-vitis/>. [in Russian]
5. Antihoni Honi. Biohrafija. Proekt “Hytarysty y Kompozytory” [Antigoni Goni. Biography. project “Guitarists and composers”]. <http://www.abc-guitar.narod.ru/pages/goni.htm>. [in Russian]
6. Berta Rokhas. Biohrafija [Berta Rojas. Biography]. <http://www.bertarojas.com/en/biografia.php>. [in English].
7. Hytara-revyu № 1, 1995 [Guitar Revue № 1] / Roskompechat, 1995. [in Russian]
8. Devid Rassel – Entsiklopediya “Hitarnyy zhurnal” [David Russell – Encyclopedia “Guitar Magazine”]. <http://guitarmag.net/wiki/index.php?title=%D0%A0%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%B5%D0%BB,%D0%94%D1%8D%D0%B2%D0%B8%D0%B4>. [in Russian]
9. Denis Azabahich – WEB-sajt Mizhnarodnoho konkursu-festyvalyu vykonavtsiv na klasychniy hitariim. A. K. Frauchi. [Denis Azabagich – WEB-site of the International Contest-Festival of Performers on the Classical Guitar by A. Frauchi]. <http://alexanderfrauchi.com/azabagic/>. [in Russian]
10. Dzhon Vyl'yams. Biohrafija – Proekt “Hytarysty y kompozytory” [John Williams. Biography – Project “Guitarists and Composers”]. <http://www.abc-guitar.narod.ru/pages/williams2.htm>. [in Russian]
11. Enno Voornorst. Biohrafija [Enno Voornorst. Biography]. <http://www.ennovoorhorst.com/biografie>. [in English]
12. Machneva U. Ahustyn Barryos: “Mylost’ vo ymya Hospodne” [Machneva, UK Agustin Barrios: “Mercy in the Name of the Lord”]. http://abateguitar.narod.ru/A_g_article8.htm. [in Russian]
13. Rodyonov V. Hytara v muzyke XX veka, 2013 [Rodionov V. Guitar in the music of the twentieth century, 2013]. <http://www.proza.ru/> [in Russian]
14. Sezar Amaro. Klasychni hitarysty Uruhvayu – César Amaro – Wikipedia, la enciclopedia libre – César Amaro – Wikipedia, the free encyclopedia. https://es.wikipedia.org/wiki/C%C3%A9sar_Amaro. [in Spanish]
15. Trofymova A. Zolotoy zapas slushayut stoya [Gold stock is heard standing] – Hazeta 2000 № 40 (716) 3–9 zhovtnya 2014 h. [in Russian]
16. Sharon Isbin. Biohrafija [Sharon Isbin. Bibliography]. – Rezhym dostupu: <http://www.sharonisbin.com/biography.html>. [in English]

Статтю подано до редакції 15.05.2018 р.